

THE SUNDAY TIMES BESTSELLER

„Odvážny, provokatívny a nástožčivý príbeh.“

Heather Morrisová, autorka knihy *Tetovač z Auschwitzu*

CHRISTY LEFTERI

Včelár z Aleppa

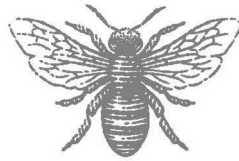

KNIŽNICA
SVETOVÝCH BESTSELLEROV

Včelár
z Aleppa

Včelár z Aleppa

CHRISTY LEFTERI

TATRAN

Z anglického originálu Christy Lefteri: THE BEEKEEPER OF ALEPPO,
ktorý vyšiel vo vydavateľstve Zaffre, an imprint of Bonnier Books UK, London 2019,
preložila Marianna Bachledová.

Vyšlo vo Vydavateľstve TATRAN, Bratislava 2020 ako 5237. publikácia.
Vydanie I.

Preval a väzbu spracoval podľa pôvodného návrhu spracoval Peter Zentko.

Zodpovedná redaktorka Daniela Šinková

Jazyková redaktorka Martina Pinková

Technická redaktorka Eva Zdražilová

Sadzba RS Servis, Bratislava

Vytlačila CPI Moravia Books, Pohořelice.

www.slovtatran.sk

:: knihy pre **hodnotnejší** život

u. fond
na podporu
umenia

Publikáciu z verejných zdrojov podporil Fond na podporu umenia.

All rights reserved.

Copyright © 2019 by Christy Lefteri

Translation © Marianna Bachledová 2020

Slovak edition © Vydavateľstvo TATRAN 2020

ISBN 978-80-222-1092-8

Ockovi
a tiež S

1

MANŽELKINE OČI MA DESIA. Nič nimi nevidí a nik nevidí za ne. Vyzerajú ako kamene, sivé kamene, morské kamene. Pozrite na ňu. Aha, ako sedí na kraji postele, nočná košela na zemi, v prstoch mrví Mohammedovu guľôčku a čaká, kým ju oblečiem. Košelu a nohavice si zámerne nafahujem pomaly, unavuje ma obliekať ju. Pozrite, ako má naskladané brucho farby púštneho medu, v záhyboch je tmavšie, a na jemné, jemnučké strieborné čiary na jej prsiach, na končeky prstov s malými zárezmi. Hrebene a údolia na nich mala kedysi flakaté od modrej, žltej alebo červenej farby. Kedysi sa smiala zlatistým smiechom, dal sa nielen počuť, ale aj vidieť. Pozrite sa na ňu, lebo si myslím, že sa stráca.

„Snívali sa mi roztrúsené sny,“ vraví. „Naplnili izbu.“ Oči upiera na čosi vľavo odo mňa. Je mi nevoľno.

„Čo to znamená?“

„Rozbili sa. Moje sny boli všade. A neviem, či som bdela alebo spala. Bolo tam toľko snov, akoby v izbe boli včely, akoby ju včely zaplnili. A nemohla som dýchať. A zobudila som sa a pomyslela som si, prosím, nenechávajte ma o hlade.“

Zmätene som jej pozrel do tváre. Stále žiadny výraz. Nepoviem jej, že mne sa teraz sníva už len o vražde, stále rovnaký sen. Som tam len ja a ten muž, držím pátku a dľaň mi krváca, v tom sne nie je nikto iný, a on je na zemi a nad ním sú stromy a čosi mi vraví, ale nepočujem ho.

„A mám bolesti,“ vraví.

„Kde?“

„Za očami. Je to veľmi ostrá bolesť.“

Kľaknem si pred ňu a pozriem jej do očí. Bezvýrazná prázdnota v nich ma desí. Vytiahnem z vrečka mobil, zapnem baterku a zasvietim jej do nich. Zreničky sa jej rozšíria.

„Vidíš vôbec niečo?“ pýtam sa.

„Nie.“

„Ani tieň, zmenu odtieňa či farby?“

„Všetko je čierne.“

Vrátim mobil do vrečka a odstúpim od nej. Odkedy sme sem prišli, jej stav sa zhoršil. Akoby sa jej vyparovala duša.

„Môžeš ma vziať k lekárovi?“ pýta sa. „Lebo tá bolesť je neznesiteľná.“

„Samozrejme,“ odpovedám. „Čoskoro.“

„Kedy?“

„Len čo dostaneme papiere.“

Som rád, že Afra toto miesto nevidí. Hoci čajky by sa jej páčili. Páčilo by sa jej, ako bláznivo lietajú. V Aleppe sme boli od mora ďaleko. Som si istý, že vtáky by sa jej páčili a možno aj pobrežie, lebo vyrástla pri mori, zatiaľ čo ja som z východného Aleppa, kde mesto hraničí s púšťou.

Keď sme sa vzali a Afra ku mne prišla bývať, more jej tak chýbalo, až začala maľovať vodu, kdekoľvek ju našla. Po celej vyprahnutej náhornej plošine sýrskeho regiónu sú oázy a potoky a rieky, ktoré vtekajú do močiarov a malých jazierok. Kým sa nám narodil Sami, chodili sme k vode a ona ju maľovala olejovými farbami. Raz namaľovala rieku Queiq, rád by som ten obraz ešte niekedy videl. Namaľovala ju tak, že rieka vyzerá ako odvodňovací kanál v mestskom parku. Afra mala schopnosť vidieť v krajine pravdu. Malba a žalostná rieka na nej mi pripomínajú boj o prežitie. Asi tridsať kilometrov južne od Aleppa sa rieka vzdá, podľahne drsnej sýrskej stepi a vyparí sa v močiaroch.

Jej oči ma desia. Lenže tieto vlhké steny a káble na strope a veľkoplošné reklamy, neviem, či by pohľad na ne zvládla. Na bilborde hneď vonku sa píše, že je nás priveľa a že ostrov sa pod našou váhou pre-

borí. Som rád, že je slepá. Viem, ako to znie! Keby som jej mohol dať kľúč, ktorým by si otvorila dvere do iného sveta, chcel by som, aby znova uvidela. Lenže musel by to byť celkom iný svet ako tento tu. Miesto, kde práve vychádza slnko, dotýka sa múrov obklopujúcich starodávne mesto, a za tými múrmi sa to slnko dotýka domčekov, čo sa podobajú na cely, a domov a bytov a hotelov a úzkych uličiek a trhu pod holým nebom, kde sa s prvým svetlom zaligocú tisícky zavesených náhrdelníkov, a ešte ďalej sa dotkne púšte, zlato na zlate a červeň na červeni.

Bol by tam Sami, smial by sa a utekal by uličkami do obchodu kúpiť mlieko, v ošúchaných teniskách a s mincami v hrsti. Snažím sa nemyslieť na Samiho. Ale Mohammed? Stále čakám, kedy nájde list a peniaze, čo som mu nechal pod pohárom od nutelly. Myslím, že raz ráno nám niekto zaklope na dvere a keď ich otvorím, bude tam stáť a ja sa ho opýtam: „Ako si sa dostal až sem, Mohammed? Ako si vedel, kde nás hľadať?“

Včera som v zaparenom zrkadle spoločnej kúpeľne uvidel chlapca. Mal čierne tričko, ale keď som sa obrátil, videl som, že je to Maročan, sedel na záchode a močil. „Mal by si zamykať dvere,“ povedal marockou arabčinou.

Nepamätám si, ako sa volá, ale viem, že pochádza z dediny neďaleko Tazy pod pohorím Rif. Včera večer mi povedal, že ho možno pošlú do deportačného centra na mieste zvanom Yarl's Wood, sociálna pracovníčka si myslí, že je to možné. Dnes poobede sa s ňou mám stretnúť aj ja. Maročan vraví, že je veľmi krásna, že vyzerá ako tanečnica z Paríža, s ktorou sa raz miloval v hoteli v Rabate, dávno predtým, než sa oženil. Pýtal sa ma na život v Sýrii. Povedal som mu o svojich úloch v Aleppe.

Večer nám domáca nosí čaj s mliekom. Maročan je starý, má osemdesiat, možno deväťdesiat rokov. Vyzerá a vonia, akoby bol z kože. Číta knihu *Ako byť Britom* a občas sa sám pre seba uškríňa. V lone má mobil, zakaždým, keď dočíta stranu, pozrie naň, hoci mu nikto nikdy nezavolá. Nevie, na koho čaká, a neviem, ako sa sem dostal, a neviem, prečo v takom neskorom veku podnikol takúto výpravu, vyzerá totiž ako muž, ktorý čaká na smrť. Nepáči sa mu, že nemoslimskí muži močia v stojí.

V tejto ošarpanej ubytovni pri mori je nás asi desať, každý odinakaľ, všetci čakáme. Možno si nás tu nechajú, možno nás pošlú preč, už sa veľmi niet o čom rozhodovať. Ktorou cestou sa vybrať, komu dôverovať, či znova vziať pálku a zabiť človeka. To už je minulosť. Čoskoro sa vyparí ako tá rieka.

Z vešiaka v šatníku zvesím Afrino rúcho, abáju. Počuje ma a vstane, zodvihne ruky. Teraz vyzerá staršie, ale správa sa mladšie, akoby sa zmenila na dieťa. Odkedy si kvôli foteniu odfarbila vlasy, majú farbu a štruktúru piesku, vybielila z nich to arabské. Zviažem jej ich do uzla a okolo hlavy jej oviniem hidžáb, upevňujem ho sponkami a ona ma pritom prstami navádza ako vždy.

Sociálna pracovníčka príde o jednej poobede, všetky stretnutia sa odohrávajú v kuchyni. Bude chcieť vedieť, ako sme sa sem dostali, a bude hľadať dôvod, prečo nás poslať preč. Lenže ja viem, že ak budem odpovedať správne, presvedčím ju, že nie som vrah, potom nám tu dovoľia ostať, lebo máme šťastie a prišli sme z najhoršieho miesta na svete. Maročan také šťastie nemá, bude musieť poskytnúť viac dôkazov. Teraz sedí pri sklených dverách v obývačke, oboma rukami drží bronzové vreckové hodinky, v dlaniach, akoby sa z nich malo čosi vyliahnúť: ako z vajička. Hľadá na ne, čaká. Na čo? Keď zbadá, že tam stojím, povie: „Nefungujú, viete. Zastali v inom čase.“ Podrží ich za retiazku na svetle a rozhoďdá ich, jemne, zamrznuté hodinky, je to

bronz

je farba mesta hlboko tam dolu. Bývame v dvojizbovom bungalove na kopci. Odtiaľto zhora vidíme všetku tú dezorganizovanú architektúru, krásne kupoly a minarety a v diaľke vykúka citadela.

Na jar sa dobre sedelo na verande, cítili sme vôňu púštnej krajiny a videli sme za ňu zapadať červené slnko. V lete sme však trávili čas vnútri pri ventilátore s mokrými uterákmi na hlavách a s nohami v mäsách studenej vody, horúčava sálala ako v peci.

V júli zem vyprahla, ale v záhrade sme mali broskyne a mandľovníky a tulipány a irisy a korunkovky. Keď rieka vyschla, išiel som dolu do zavlažovacej nádrže nabrať vodu pre záhradu, aby som ju udržal nažive. V auguste to už bolo ako oživovať mŕtvolu, tak som sledoval, ako všetko umiera a splýva s ostatnou krajinou. Keď bolo chladnejšie, prechádzali sme sa a pozorovali sme na oblohe sokoly, ako lietajú do púšte.

V záhrade som mal štyri úle, naskladané jeden na druhom, ostatné ležali na poli na okraji východného Aleppa. Neznášal som, keď som nemohol byť pri včelách. Ráno som sa budil skoro, skôr, ako svetlo, ešte než muezín zvolával na modlitbu. Šoféroval som štyridsaťosem kilometrov k včelniciam a dorazil som na úsvite. Polia plné svetla, bzukot včiel znel ako jediný, čistý tón.

Včely boli ideálna spoločnosť, malý raj uprostred chaosu. Robotnice cestovali za potravou široko-ďaleko, najradšej do najvzdialenejších polí. Zbierali nektár z citrónových kvetov a ďateliny, čiernej rasce a bedrovníka, eukalyptu, bavlny, bodliakov a šedivníka. Staral som sa o včely, krmil som ich a kontroloval, či úle nenapadli škodcovia alebo choroba. Niekedy som im staval nové úle, delil som roje, vychovával včelie kráľovné: priniesol som larvy z druhého roja a sledoval som, ako ich robotnice krmia materskou kašičkou.

Neskôr, keď prišiel čas zberu, kontroloval som úle, aby som zistil, koľko medu včely vyrobili, potom som plásty vkladal do medometov

a plnil som nádoby, zvyšky som zoškrabával a stáčil som zlatistú tekutinu pod nimi. Mojou prácou bolo chrániť včely, udržiavať ich zdravé a silné, kým ony plnili svoju úlohu – vyrábali med a opeľovali krajinu, aby nám umožnili prežiť.

K včelárstvu ma priviedol môj bratranec Mustafa. Jeho otec i starý otec chovali včely v zelených údoliach západne od horského pásma Antilibanon. Mustafa bol génius so srdcom chlapca. Vyštudoval a stal sa profesorom na Univerzite v Damasku, kde skúmal presné zloženie medu. Keďže on musel pendlovať medzi Damaskom a Aleppom, chcel, aby som sa o včelnice staral ja. Veľmi veľa ma naučil o správaní včiel a o tom, ako s nimi narábať. Tunajšie včely boli od horúčavy agresívne, ale ukázal mi, ako im porozumieť.

Keď univerzitu v letných mesiacoch zavreli, Mustafa sa ku mne v Aleppe pridal na plný úväzok. Obaja sme celé hodiny neúnavne pracovali, až sme nakoniec rozmýšľali ako včely, dokonca sme ako včely aj jedli! V horúčave sme si dodávali silu zmesou peľu a medu.

Na začiatku, keď som bol dvadsiatnik a začiatočník, úle sa vyrábali z rastlinnej hmoty pokrytej blatom. Potom sme kmene korkovníkov a terakotové úle vymenili za drevené debny a o chvíľu sme už mali vyše päťsto rojov! Za rok sme vyrobili prinajmenšom desať ton medu. To množstvo včiel mi dávalo pocit, že žijem. Keď som s nimi nebol, cítil som sa, akoby sa skončil skvelý večierok. Mustafa si po rokoch otvoril v novej mestskej štvrti obchod. Okrem medu predával medovú kozmetiku, lahodne sladko voňajúce krémy a mydlá a vlasové produkty od našich vlastných včiel. Obchod otvoril pre svoju dcéru. Hoci bola vtedy ešte malá, veril, že vyrastie a vyštuduje poľnohospodárstvo rovnako ako on. A tak dal Mustafa obchodu názov *Ayin raj* a sľúbil jej, že ak sa bude dobre učiť, raz jej bude patriť. Rada tam chodila, ovoniavala mydlá a krémovala si dlane. Na svoj vek to bolo inteligentné dievčatko, pamätám si, ako raz vyhlásila: „Tento obchod vonia ako svet, keby v ňom nežili ľudia.“

Mustafu pokojný život nelákal. Stále chcel čosi robiť a niečo sa učiť. Inú takú ľudskú bytosť som nikdy nestretol. Bez ohľadu na to, ako sme narástli, dokonca aj keď sme už mali veľkých zákazníkov z Európy, Ázie a Zálivu, včely som mal stále na starosti ja, dôveroval mi. Vravel,

že som citlivý, čo mnohým mužom chýba, že rozumiem ich rytmu a vzorcom správania. Mal pravdu. Naučil som sa, ako včelám naozaj načúvať, a hovoril som s nimi ako s organizmom, ktorý má jedno srdce a jeden dych, lebo viete, včely pracujú spoločne. Dokonca aj koncom leta, keď robotnice pozabíjajú trúdy, aby mali dostatok potravy na zimu, stále konajú ako jedna bytosť. Komunikujú medzi sebou tancom. Trvalo mi roky, kým som im porozumel, ale keď sa mi to poradilo, svet sa mi už nevidel rovnaký, ani mi tak neznal.

Lenže roky bežali a púšť rástla, klíma sa zhoršovala, rieky vysychali, farmári sa trápili. Len včely suchu odolávali: „Pozri na tie malé bojovníčky,“ vravievala Afra, keď v náručí doniesla maličkého Samiho pozrieť sa na včelnicu, „pozri, ako ďalej pracujú, hoci všetko ostatné umiera!“ Afra sa vždy modlila za dážď, lebo sa bála prachových búrok a sucha. Keď sa blížila prachová búrka, z verandy sme videli, že nebo nabralo fialovú farbu a hlboko v atmosfére to hvízдалo, Afra vbehla dnu, pozatvárala všetky dvere, okná aj okenice.

Každú sobotu sme chodili na večeru k Mustafovi domov. Dahab a Mustafa varili spoločne. Mustafa starostlivo vážil každú surovinu a korenie, akoby aj najmenšia chyba mohla zničiť celý pokrm. Dahab bola vysoká žena, skoro taká vysoká ako jej manžel, stála vedľa neho a krútila hlavou, rovnako ako pri Firasovi a Ayi. „Pohni sa,“ vravela mu. „Pohni sa! Týmto tempom sa večere nedočkáme ani do budúcej soboty.“ Pri varení si pospevoval a každých dvadsať minút si odbehol zafajčiť, postavil sa na dvor pod rozkvitnutý strom, hrýzol konček cigarety a poťahoval si z nej.

Pridal by som sa, ale ten čas patril jemu, oči sa mu ligotali od horúčavy v kuchyni a myšlienkami blúdil. Mustafa sa najhoršieho začal obávať skôr ako ja, obavy mu vpísali vrásky do tváre.

Bývali na prízemí paneláka, dvor z troch strán tienili múry susedných bytov, takže tam bolo vždy chladno a tieň. Zhora sem dopadali zvuky z balkónov, útržky rozhovorov, hudba, tiché mrmlanie televízorov. Na dvore rástol vinič obťažkaný hroznom a na múre kladivníková treláž, na druhej strane stála polička s prázdnyimi pohármi a kúskami medových plástov.

Väčšinu dvora zaberá kovový záhradný stôl umiestnený rovno pod citrónovníkom, ale po obvode dvora viseli aj krmidlá pre vtáky a bol

tam malý štvorček pôdy so zeleninovým záhonom, kde sa Mustafa pokúšal pestovať bylinky. Väčšinou mu však pre nedostatok slnka zvädli. Pozoroval som svojho bratranca, ako si medzi palcom a ukazovákom počúchal kvet citrónovníka a vdýchol jeho vôňu.

V tieto pokojné sobotné večery zvykol nad vecami príliš premýšľať, jeho myseľ si nedokázala odpočinúť, neustále chcela čosi robiť. „Predstavoval si si niekedy, aké by bolo žiť inak?“ opýtal sa ma jedného takého večera.

„Ako to myslíš?“

„Občas ma ľaká, keď si predstavím, že život sa môže vybrať takou či onakou cestou. Čo keby som pracoval kdesi v kancelárii? Čo keby si počúvol svojho otca a skončil v otcovom obchode s látkami? Máme byť za čo vďační.“

Neodpovedal som. Môj život síce mohol smerovať aj inam, ale Mustafa by nikdy neskončil v kancelárii. Nie, jeho temné myšlienky pochádzali z iného zdroja, akoby sa už vtedy obával, že o všetko príde, akoby mu do ucha šepkala ozvena budúcnosti.

Mustafu veľmi hnevalo, že jeho syn Firas nikdy nevstal od počítača, aby pomohol s jedlom. „Firas!“ zvolal Mustafa a vrátil sa do kuchyne, „vstávaj, lebo sa tam prílepiš!“ Firas však ostal sedieť v prútenom kresle v obývačke, v tričku a šortkách. Keď sa tento štíhly dvanásťročný chlapec s podlhovastou tvárou a trošku prerastenými vlasmi otcovi navzdor usmial, na okamih sa ponášal na poľovníckeho psa rasy salukí, čo žije v púšti.

O rok staršia Aya držala Samiho za ruku a prestierala stôl. Už mal tri roky a cupkal za ňou ako taký malý chlap poverený vážnou úlohou. Dávala mu podržať prázdny pohár alebo tanier, aby mal pocit, že jej pomáha. Aya mala dlhé zlatisté vlasy ako jej matka, a keď sa zohla, Sami ju ťahal za kučery a smial sa, keď jej skočili naspäť. A potom sme sa zapojili všetci, dokonca aj Firas. Mustafa ho za chudú ruku stiahol zo stoličky. Brali sme taniere s pariaticim sa jedlom a farebné šaláty a omáčky a chlieb a všetko sme nosili na stôl na dvore. Niekedy sme jedli červenú šošovicu a polievku zo sladkých zemiakov s rascou alebo kawai s hovädzinou a cuketou, alebo plnené artičokové srdiečka, varené zelené fazuľky, alebo petržlen a bulgurový šalát, alebo špenát s píniovými orieškami a granátovým jablkom. Neskôr sme si dali v mede namočenú baklavu a lugaimat, pražené guľôčky z cesta, z ktorých kvapkal sirup, alebo zavárané marhule od Afry. Firas sa hral na mobile, Mustafa mu ho vytrhol a vložil do jedného z prázdnych pohárov na med, ale v skutoč-

nosti sa na syna nikdy nehneval, pre oboch to bola istá forma humoru, akoby neustále súťažili.

„Kedy ho dostanem späť?“ pýtal sa Firas.

„Keď v púšti nasneží.“

Kým sa na stole objavila káva, mobil sa vrátil z pohára na med do Firasových rúk. „Firas, nabudúce ten pohár už nebude prázdny!“

Keď Mustafa varil alebo jedol, cítil sa šťastný. Keď neskôr zapadlo slnko, obklopila nás vôňa kladivníka, hlavne keď vzduch oťažel a znehybnel. Hlava mu klesla a ja som vedel, že premýšľa: že nehybná temnota noci opäť priniesla šepot z budúcnosti.

„Čo je, Mustafa?“ opýtal som sa ho jedného večera, keď Dahab s Afrou po večeri ukladali riad do umývačky. Dahabin výbuch smiechu vyplašil vtáky, rozprchli sa pomedzi budovy a k nočnej oblohe. „V poslednom čase sa mi zdáš trochu nesvoj.“

„Politická situácia sa zhoršuje,“ odvetil. Vedel som, že má pravdu, a ani jeden z nás popravde nemal chuť o tom hovoriť. Zahasil cigaretu a opakom ruky si pretrel oči.

„Bude to zlé. To je nám všetkým jasné, však? Ale snažíme sa žiť ako predtým.“ Vopchal si do úst sladkú guľôčku, akoby chcel urobiť bodku za vyhlásením. Bol koniec júna, občianska vojna sa začala v marci protestmi v Damasku, v Sýrii vypukli nepokoje a násilie. Zamyslel som sa nad tým, čo povedal, a asi zbadal obavy v mojej tvári, lebo keď som zdvihol zrak, usmieval sa.

„Počúvaj, čo keby sme Ayi vymysleli nejaké nové recepty? Mám pár nápadov, napríklad eukalyptový med s levanduľou!“ Oči sa mu rozžiarili, keď začal uvažovať nad novým mydlom, zavolať Ayu, nech mu von donesie laptop, aby spolu mohli vymyslieť presné zloženie. Hoci mala Aya vtedy len štrnásť, Mustafa sa rozhodol, že ju bude učiť. Aya sa práve hrala so Samim, či ju len ten maličký zbožňoval! Neustále chcel byť v jej prítomnosti a prezeral si ju veľkými sivými očami. Rovnaké mala jeho matka. Ako kameň. Alebo ako oči novorodenca predtým, než sa zmenia na hnedé, akurát že tie jeho sa nikdy nezmenili, ani na modré. Sami Ayu všade nasledoval, ťahal ju za sukňu, ona ho dvíhala, ukazovala mu vtáky v krídlách alebo chrobáčky a jašterice, čo ložili po stenách a betónovej terase.

Mustafa s Ayou pri každom recepte zvažovali pigmenty a kyseliny a minerály v jednotlivých druhoch medu, aby vytvorili dokonalú